

Людмила РЕМИДОВСЬКА,

*методист відділу суспільно-філологічних дисциплін,
старший викладач кафедри філологічних дисциплін
та методики їх викладання
Чернігівського ОІППО імені К.Д. Ушинського*

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЯК ПРОСТІР ДУХОВНОГО ЗРОСТАННЯ І ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

*«Незамінним джерелом знань і невичерпним джерелом
твого духовного багатства є книжка»
Василь Сухомлинський*

Розвиток читацької компетентності – педагог забезпечує шляхом синтезування традиційних із сучасними методами в ході формування особистості, здатної мислити критично, відчувати глибоко й діяти творчо.

Українська література є не лише навчальною дисципліною, а й простором для духовного зростання, культурної ідентичності та соціальної взаємодії. Вона завжди була осередком духовного розвитку, а проблема читання – предметом уваги провідних науковців і педагогів. Сьогодні ця проблема набуває особливої актуальності, адже читання літератури стає ключем до формування читацької компетентності та культурної ідентичності.

За дослідженнями Т. П. Хорошковської, «читання лежить в основі інформаційної, освітньої, пізнавальної, професійної, а також щоденної діяльності людини» [3]. У збірнику «Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві» [1] розглянуто різні аспекти цієї проблеми: читання як інтелектуально-емоційна діяльність особистості; шкільні програми і підручники української літератури крізь призму суспільних викликів сучасності; процес формування компетентного учня-читача та методичні аспекти його підтримки.

Значення проблеми читання проявляється в кількох площинах. В історичному аспекті ще класики української педагогіки наголошували, що читання є основою духовного розвитку та формування світогляду. У сучасному контексті інформаційне суспільство створює конкуренцію літературі з боку цифрових медіа, що знижує мотивацію до читання. У методичному аспекті формування читацької компетентності потребує інтеграції традиційних і

новітніх методів у ході вивчення класики та сучасних творів, розмаїтих за змістом і формою, жанровими ознаками.

Отже, українська література виступає не лише культурним надбанням, а й духовним джерелом із невичерпними можливостями у справі виховання та освіти. Вивчення літератури сприяє формуванню ціннісних орієнтирів, розвитку критичного мислення, емпатії та уяви, а також компетентностей, необхідних для успішної інтеграції здобувача освіти в сучасне суспільство.

Українська література – це простір духовного зростання, де кожен твір стає кроком до самопізнання. Від Шевченкового заклик до свободи, Франкового пошуку істини, Лесиної сили духу – до сучасних авторів, які відкривають нові горизонти. Література допомагає учневі відчувати себе частиною великої культурної традиції.

Під час прочитання творів української класики учень не лише усвідомлює власну ідентичність та встановлює національний код, а й знаходить етичні орієнтири, які одухотворюють, моделюють його вчинки регулюють емоції, унеможливають компроміси із совістю...

У сучасному світі, де домінують технології, читання залишається одним із ключових засобів особистісного зростання та розвитку. Воно не тільки сприяє розвитку мислення, набуттю нових знань і практичного досвіду, але й допомагає формувати гармонійну, освічену та емоційно здорову особистість.

Методичні аспекти розвитку читацької діяльності пов'язані з розвитком критичного мислення, формуванням емоційної чутливості та творчої активності особистості. Читання літературних творів сприяє розвитку мовленнєвої культури, умінню інтерпретувати тексти та співвідносити їх із власним життєвим досвідом, формує здатність до діалогу, толерантність і відкритість до інших культурних традицій. Водночас, методика викладання української літератури має інтегрувати традиційні підходи (методи, прийоми, види і форми навчання літератури) із сучасними технологіями,

що надають змогу зробити процес інтерактивним і доступним для учнів.

Методична наука про роль книги і читання в житті людини значення читання:

ЗНАЧЕННЯ ЧИТАННЯ:	
Розвиток мозку	 Знання та освіта
Розвиток емпатії	
Емоційну рівновагу	
Підвищення концентрації	
	Спілкування та соціальні зв'язки
	Розвиток творчих здібностей

РОЗВИТОК МОЗКУ

Читання:

- стимулює когнітивні процеси
- сприяє розвитку мовних навичок
- покращує пам'ять, концентрацію та здатність до аналітичного мислення

✓ **Розвиток когнітивних процесів.** Регулярне читання стимулює мовні навички, пам'ять, концентрацію та аналітичне мислення. Важливо вчителю добирати тексти різного рівня складності, щоб поступово формувати ці здібності.

✓ **Збагачення знань.** Книжка є джерелом інформації з будь-якої сфери. Учитель має застосовувати прийоми інтеграції літератури з іншими предметами, щоб показати учням практичну цінність читання.

ЗНАННЯ ТА ОСВІТА

Читання

- ❖ розширює обрії
- ❖ забезпечує глибше розуміння різноманітних предметів і культур
- ❖ стимулює навчальний інтерес
- ❖ підтримує самоосвіту

ЕМОЦІЙНУ ВРІВНОВАГУ

- ❖ зняти стрес та емоційне напруження
- ❖ відволіктися від повсякденних проблем

❖ покращити якість сну

✓ **Емоційна підтримка.** Читання допомагає зняти стрес і врівноважити емоції. Доцільно пропонувати твори, що сприяють емоційному розвантаженню, та організувати обговорення їхнього впливу на внутрішній стан.

✓ **Формування емпатії.** Літературні тексти дають змогу зрозуміти інших людей. Учитель може застосовувати інтерактивні форми навчання для активізації навчальної діяльності – дискусії, рольові ігри тощо, щоб пробудити інтерес до читання.

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ

- ❖ зрозуміти почуття, думки та мотивації інших людей

Підвищення концентрації

- ❖ тренувати здатність зосереджуватися на тривалий час

✓ **Розвиток концентрації.** У світі швидких повідомлень книжка тренує здатність до тривалого зосередження. Важливо планувати роботу з текстом у кілька етапів: від коротких уривків до повноцінних творів.

СПІЛКУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ	
Спільні інтереси у сфері літератури:	
❖ об'єднують людей	
❖ сприяють налагодженню діалогу та розвитку соціальних зв'язків	
РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ	
Читання:	
❖ спонукає до творчого мислення	
❖ розвиває уяву та стимулює до власних творчих пошуків	

✓ **Соціальні зв'язки.** Спільне читання та обговорення літератури об'єднує учнів. Ефективними є методи групових проєктів, літературних клубів, конкурсів.

✓ **Творчість.** Читання стимулює уяву. Учитель може пропонувати творчі завдання – написання альтернативних кінцівок, підготування ілюстрацій,

інсценізацій.

Василь Сухомлинський наголошував: «Атмосфера любові до книжки, поваги до книжки, благоговіння перед книжкою – у цьому полягає суть школи і педагогічної праці» [2].

Саме на вчителя літератури суспільством покладено важливе завдання:

- сформуванню особистість, яка вміє репрезентувати себе;
- адаптуватися до незвичних життєвих реалій;
- відстоювати свою думку і власну гідність;
- бути активною, ініціативною, наполегливою в досягненні поставленої мети.

Становлення читача відбувається саме в процесі навчання – від перших кроків (домашнє читання за вибором батьків) до усвідомленого вибору літератури, яка формує світогляд і цінності.

Є різні шляхи формування кваліфікованого читача. Ці шляхи торують разом із учнем батьки, вихователь дитсадка, учитель, бібліотекар, друзі, які радять прочитати улюблений твір із української класики, сучасної літератури.

Українська література надихає, мотивує, навчає мудрості життя. Українські письменники у своїх творах відкривають учням шлях до духовної зрілості:

- Тарас Шевченко у «Заповіті» закликає до свободи й гідності: «Борітеся – поборете, вам Бог помагає!» – це формує громадянську свідомість і духовну силу;
- Іван Франко у «Мойсеї» показує шлях народу до самостійності, утверджуючи ідею відповідальності та духовної зрілості: «Лиш боротись – значить жити!»;
- Леся Українка у поезії «Contra spem spero!» учить незламності духу: «Без надії таки сподіваюсь»;
- Григорій Тютюнник у новелі «Климко» відкриває світ співчуття й моральної чистоти, що формує емпатію;

• Олесь Гончар у романі «Собор» наголошує на духовній спадщині та культурній пам'яті: «Собор душ наших – це наша пам'ять, наша культура».

Ці життєві настанови уміло використовують у своїй педагогічній діяльності учителі-словесники Чернігівщини.

Так, учасники нашої обласної творчої групи традиційно діляться знахідками щодо використання новітніх стратегій, технологій, які застосовують для заохочення учнів до читання. Їхні напрацювання є живим підтвердженням того, що формування читацької компетентності – це не лише теорія, а й реальні практичні кроки в напрямку розв'язання проблеми, які щодня здійснюються в закладах освіти нашого регіону. Серед таких:

✓ **читання як пригода:** перетворюємо уроки на подорожі сторінками книжки, використовуючи інтерактивні завдання, рольові ігри та творчі інсценізації;

✓ **особистий вибір:** даємо учням можливість самостійно обирати тексти для позакласного читання, щоб вони відчули свободу й відповідальність;

✓ **візуалізація змісту:** створюємо ілюстрації, комікси, інфографіки до прочитаного, щоб поєднати слово й образ;

✓ **дискусії та дебати:** організуємо обговорення, де учні можуть висловити власну думку, порівняти інтерпретації та навчитися аргументувати.

✓ **мотиваційні акценти:** використовуємо цитати, афоризми, життєві історії письменників, щоб показати, що література – це не лише текст, а й живий досвід.

Формування кваліфікованого читача – це живий процес співтворчості учителя й учня, де кожен крок наближає дитину до відкриття власного світу книжки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 вересня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. 122 с.

2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: у 5 т. Т. 2. К.: Рад. школа, 1976. 655 с.

3. Хорошковська Т. Сучасний погляд на читацькі вміння та їх вимірювання в основній школі. Українська мова і література в школі. 2008. № 3. С.58–61. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/714147/> (дата звернення: 17.03.2026).